

Жук Валентина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК СЛУХОВОГО СПРИЙМАННЯ ДІТЕЙ

З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Слуховий канал – один з основних провідників отримання інформації з навколишнього світу і про навколишній світ. У науковій літературі поняття «розвиток» розглядається як складний інволюційно-еволюційний рух; становлення функції у процесі життєдіяльності; якісне оновлення; зміни, які відбуваються з часом у психіці та поведінці людини завдяки біологічному дозріванню організму під впливом соціокультурного середовища (С. Гончаренко, О. Дорошенко, О. Заставна, О. Савченко та ін.).

Розвиток слухового сприймання науковці пов'язують із сформованістю навичок зосередженого слухання (слухової уваги), запам'ятання акустичних сигналів (слухової та слухо-мовленнєвої пам'яті), слухового контролю. Зокрема, розвиток слухового сприймання усного мовлення відбувається завдяки формуванню навичок сприймання, розрізнення та запам'ятання фонематичних одиниць (йдеться про розвиток фонематичних процесів - фонематичного сприймання, фонематичної уваги, фонематичної пам'яті), обробки звукових сигналів, слухоартикуляційної координації. Саме на цій основі відбувається практичне ознайомлення з компонентами мовної системи, зростає швидкість обробки інформації, що надходить у словесній формі, поступово покращується розуміння зверненого мовлення (G. Diller, N. Cohen, P. Guberina, L. Grammatico, D. Horn, О. Савченко та ін.).

Ще один важливий термін, яким ми послуговуємося – «слухомовленнєвий розвиток». Слухомовленнєвий розвиток дітей з порушеннями слуху визначають як опанування мовлення дітьми з порушеннями слуху з опорою на слухові враження або на слуховій основі. Робиться наголос на тому, що слухові враження, достатні для розвитку мовлення на слуховій основі, забезпечуються з

допомогою засобів слухопротезування. Акцентується увага на оптимальності термінів (щонайшвидше після виникнення порушення, при вродженому порушенні – у перші місяці життя) і способів слухопротезування (високотехнологічні, підібрані з врахуванням індивідуальних особливостей засоби слухопротезування, індивідуальні слухові апарати або системи імплантаційного слухопротезування; при двобічному порушенні – білатеральне слухопротезування).

Одним з головних чинників впливу на слухомовленнєвий розвиток дітей з порушеннями слуху визнається характер корекційно-розвивального впливу. Під впливом тренування завдяки нейропластичності центральної нервової системи відбувається активізація так званого «слухового резерву», порушена слухова функція удосконалюється. Слух і мовлення утворюють єдину слухомовленнєву систему, яка ґрунтується на взаємозв'язку слухового сприймання і мовленнєвоартикуляційних механізмів. Тональний слух і мовленнєвий слух не завжди є співмірними, маючи однаковий ступінь порушення слуху, різні люди можуть краще або гірше сприймати мовлення на слух (знайомий словник та розуміння значення граматичних конструкцій забезпечують можливість моделювати висловлювання, спираючись на сприйняті, впізнані ознаки). Розвиток мовлення є і однією з цілей, і одним із засобів розвитку слухового сприймання (А. Льове, К. Луцько, О. Савченко, W. Asp, P. Guberina, E. Deignan, M. Pansin, Y. Bat-Chava, D. Martin, J. Kosciw та ін.).

Основними об'єктами та, водночас, завданнями комплексного впливу на здатність сприймати і усвідомлювати звуки є розвиток пізнавальних процесів та функцій, які є базовими для сприймання та інтерпретації акустичних сигналів (слухової уваги, фонематичного слуху, слухової пам'яті); формування навичок використання слухового потенціалу для орієнтації в акустичному середовищі та розуміння усного словесного мовлення; розвиток усіх видів та форм словесного мовлення як підґрунтя для розуміння зверненого усного мовлення на слуховій основі (розвиток словесного мовлення і слухового сприймання мовлення визнано взаємопов'язаними і взаємозумовленими); використання контекстуальних ознак та різних відчуттів (зорового, тактильного, сприймання вібрацій тощо) для

інтерпретації звукової інформації (В. Жук, О. Круглик, К. Луцько, Л. Фомічова та ін.)

Кожна дитина має свої специфічні слухомовленнєві потреби (труднощі), проходить етапи слухомовленнєвого розвитку у своєму темпі, який залежить від контекстуальних умов (стан слуху, особливості супроводу, мовленнєві здібності, мотивація тощо). Слухомовленнєвий розвиток може відбуватися асинхронно (один компонент розвинений краще і не потребує великих ресурсних витрат (часу, зусиль), інший гірше, формується повільно, вимагає тривалого вправління). Отже, логічно припустити, що зміст корекційно-розвиткових занять не може визначатися віком дитини, роком навчання, натомість, має бути максимально індивідуалізованим та зорієнтованим на етап слухомовленнєвого розвитку.

Дієві технології розвитку слухового сприймання мають враховувати не лише ступінь втрати слуху, а наявні внутрішні та зовнішні ресурси. Серед критеріїв вибору освітніх технологій наразі на другий план відходять медичні (ступінь втрати слуху без врахування ефективності технічних засобів корекції), актуалізуються соціокультурні (якими є мовно-культурні традиції родини, чи є і як долаються комунікативні бар'єри у соціальному середовищі), набувають ваги технічні чинники (слухопротезована дитина чи ні, у який спосіб, якою є ефективність слухопротезування). Основна стратегічна мета технологій розвитку слухового сприймання – зробити слух «робочим» - навчити дитину використовувати слух у повсякденній життєдіяльності. Ми виокремили спільні риси сучасних технологій розвитку слухового сприймання: використання сензитивних періодів слухомовленнєвого розвитку (рання діагностика, раннє втручання), оптимальне за часом і способом слухопротезування, наскрізний характер впливу на розвиток слухового сприймання, родиноцентризм, опора на умовно-рефлекторну основу опанування мовлення, природну потребу у мовленнєвій взаємодії, слухоорієнтований стиль взаємодії дорослих з дитиною. Окрема група технологій слухомовленнєвого розвитку – слухоорієнтовані технології, що мають широку географію застосування (США, Австрія, Хорватія, Німеччина, Литва, Іспанія, Португалія, Австралія, країни

Африки та ін. До слухоорієнтованих відносимо природний слухоорієнтований усний підхід, аудіовербальну методику, верботональну систему, методи СУГ (слухай, учись, говори) та AVT (метод слухомовленнєвої терапії), інші.

Важливими є поведінкові патерни дорослих, які взаємодіють з дитиною, зокрема, аудіовербальне спрямування спілкування, пролонговане спостереження за слухомовленнєвою поведінкою дитини (спонтанне реагування на звуки, голосова, комунікативна поведінка тощо).

Позитивне тло для розвитку слухового сприймання і мовлення створюється завдяки доречному дозуванню слухового навантаження, за якого аудіальне і вербальне середовище є насиченим, але не перевантаженим, враховуються адаптаційні механізми і резерв слухової активності дитини.

Отже, під час роботи з розвитку слухового сприймання у полі зору маємо тримати слухові можливості (не тотожні стану порогів слухової чутливості), етап слухомовленнєвого розвитку й перспективу подальшого поступу, унікальні індивідуальні потреби конкретної дитини, забезпечувати аудіовербальну насиченість середовища, уникати перевантаження слухової системи.

Список літературних джерел:

1. Cohen N. Cochlear implant candidacy and surgical considerations. *Audiol. Neurotol.* 9 (4), 2004. 197-202.
<https://www.karger.com/Article/Abstract/78389>
2. Diller G. et all. Study guide for educational staff working with hearing impaired children. Heidelberg : JAKS". 2005.
3. Guberina P. Verbotonal method. Zagreb: SUVAG. 2013. 503 p.
http://www.artresor.hr/knjige/Contents/The_Verbotonal_Method.pdf
4. Horn D., Pisoni D., Sanders M. et al. Behavioral assessment of prelingually deaf children before cochlear implantation. *Laryngoscope*, 105, 2005. P. 1603-1611. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16148703/>